

SUZBIJANJE I ISKORJENJIVANJE ENZOOTSKE LEUKOZE GOVEDA (ELG) U REPUBLICI HRVATSKOJ

(uvod u javnu raspravu o nastavku programa u 2013. godini)

Uvod - nacionalni programi kontrole bolesti goveda

Još 1964. godine, tadašnje države članice EU prepoznale su i izdvojile tuberkulozu (TBG), brucelozu i enzootsku leukozu (ELG) kao najznačajnije bolesti goveda, kako u gospodarskom tako i u javno-zdravstvenom smislu.

Republika Hrvatska tijekom dugog niza godina uspješno suzbija i kontrolira ove bolesti. Posljednji slučaj bruceloze goveda uzrokovan *Brucellom abortus* potvrđen je još davne 1965. godine. Kontrola i iskorjenjivanje tuberkuloze goveda sustavno se provodi više od pola stoljeća te se broj pozitivnih stada desetljećima kreće na razini ne višoj od 0,5 %. Negativan rezultat pretraga na TBG, ELG i brucelozu neizostavan je uvjet za stavljanje goveda u promet. Svaki slučaj pobačaja goveda obvezno se pretražuje i na brucelozu, a troškovi pretrage se u potpunosti podmiruju iz sredstava državnog proračuna.

Naređene mjere po pitanju ostvarivanja uvjeta za dodjelu statusa stada podmiruju se u pravilu iz sredstava državnog proračuna, no za uspješnu provedbu potrebna je i puna suradnja i poštivanje zakonskih propisa od strane posjednika životinja.

Provedba i ciljevi programa usklađeni s EU propisima

U cilju daljnjeg napretka i konačnog iskorjenjivanja navedenih bolesti, Uprava veterinarstva ministarstva poljoprivrede osigurala je potrebne tehničke preduvjete, kao i značajna financijska sredstva, za provedbu sveobuhvatnih programa kontrole i iskorjenjivanja TBG, bruceloze i ELG. Trenutno se nalazimo u trećoj godini provedbe mjera po pitanju suzbijanja i iskorjenjivanja TBG, na način u potpunosti usklađen sa zakonodavstvom EU. Mjere u svrhu ostvarivanja statusa stada u odnosu na brucelozu goveda uspješno se provode od 2011. godine. Mjere u odnosu na ELG započete su u jesen 2011. godine, usporedno s provedbom mjera po pitanju bruceloze goveda, no program nije nastavljen u 2012. godini. Krajnji cilj pokrenutih programa jest ***ostvarivanje statusa zemlje službeno slobodne od navedenih bolesti.***

Važno je napomenuti da je ostvarivanje statusa pojedinih stada, a u konačnici čitave države, u odnosu na navedene, osobito važne zarazne bolesti, **praktički neizostavan uvjet za neometanu i zdravu proizvodnju u budućnosti**, uključujući i mogućnost stavljanja živih životinja u promet na zajedničko EU tržište, ali jednako tako i na tržište susjednih zemalja u regiji (sadašnjih i budućih kandidata za pristup EU), obzirom da će i njihovo zakonodavstvo u skoroj budućnosti krenuti putem usklađivanja s EU propisima.

Navedene bolesti suzbijaju se u gotovo svim europskim zemljama, a jednako tako i u svjetskim razmjerima. Status službeno slobodnih zemalja do danas je ostvarila većina kako starih tako i novih zemalja članica EU.

Tablica 1. Zdravstveni statusi pojedinih europskih država po pitanju ELG, TBG i bruceloze goveda (2012. godina)

DRŽAVA	ELG	TBC	Bruceloza goveda
Austrija	zemlja sl. slobodna	zemlja sl. slobodna	zemlja sl. slobodna
Luksemburg	zemlja sl. slobodna	zemlja sl. slobodna	zemlja sl. slobodna
Belgija	zemlja sl. slobodna	zemlja sl. slobodna	zemlja sl. slobodna
Nizozemska	zemlja sl. slobodna	zemlja sl. slobodna	zemlja sl. slobodna
Češka	zemlja sl. slobodna	zemlja sl. slobodna	zemlja sl. slobodna
Norveška	zemlja sl. slobodna	zemlja sl. slobodna	zemlja sl. slobodna
Danska	zemlja sl. slobodna	zemlja sl. slobodna	zemlja sl. slobodna
Slovačka	zemlja sl. slobodna	zemlja sl. slobodna	zemlja sl. slobodna
Finska	zemlja sl. slobodna	zemlja sl. slobodna	zemlja sl. slobodna
Slovenija	zemlja sl. slobodna	zemlja sl. slobodna	zemlja sl. slobodna
Francuska	zemlja sl. slobodna	zemlja sl. slobodna	zemlja sl. slobodna
Švedska	zemlja sl. slobodna	zemlja sl. slobodna	zemlja sl. slobodna
Njemačka	zemlja sl. slobodna	zemlja sl. slobodna	zemlja sl. slobodna
Švicarska	zemlja sl. slobodna	zemlja sl. slobodna	zemlja sl. slobodna
Ujedinjeno Kraljevstvo	zemlja sl. slobodna	regije službeno slobodne	regije službeno slobodne
Irska	zemlja sl. slobodna	stada službeno slobodna	zemlja sl. slobodna
Španjolska	zemlja sl. slobodna	stada službeno slobodna	regije službeno slobodne
Cipar	zemlja sl. slobodna	stada službeno slobodna	stada službeno slobodna
Latvija	zemlja sl. slobodna	zemlja sl. slobodna	stada službeno slobodna
Estonija	stada službeno slobodna	zemlja sl. slobodna	zemlja sl. slobodna
Poljska	regije službeno slobodne	zemlja sl. slobodna	zemlja sl. slobodna
Italija	regije službeno slobodne	regije službeno slobodne	regije službeno slobodne
Portugal	regije službeno slobodne	stada službeno slobodna	regije službeno slobodne
Rumunjska	stada službeno slobodna	stada službeno slobodna	stada službeno slobodna
Bugarska	stada službeno slobodna	stada službeno slobodna	stada službeno slobodna
Mađarska	stada službeno slobodna	stada službeno slobodna	stada službeno slobodna
Grčka	stada službeno slobodna	stada službeno slobodna	stada službeno slobodna
Litva	zemlja sl. slobodna	stada službeno slobodna	stada službeno slobodna
Malta	stada službeno slobodna	stada službeno slobodna	stada službeno slobodna

Aktivno sudjelovanje uzgajivača u provedbi programa

Iskustvo je pokazalo da naređene mjere, osobito one koje se financiraju iz državnog proračuna, dio posjednika doživljava kao nešto suvišno i nepotrebno, kao formalnost koja je sama sebi svrha, a ne kao organiziranu brigu države za bolji zdravstveni status populacije te posljedični povoljni ekonomski učinak na čitavu zemlju i, prije svega, na samog uzgajivača. **Posjednici životinja su ravnopravna,**

vrlo važna karika u sustavu provedbe mjera po pitanju zaštite zdravlja životinja te moraju biti svjesni svojih prava, ali i svojih obveza i odgovornosti.

Daljnja edukacija uzgajivača o smislu i krajnjem cilju provedbe pojedinih naređenih mjera, prvenstveno putem distribucije informacija preko Udruga proizvođača, važna je zadaća Uprave veterinarstva u narednom razdoblju. Ne manje važna jest i uloga ovlaštenih veterinarskih organizacija na lokalnom nivou (npr. putem veterinarskih pregleda gospodarstava). Aktivnija uključenost posjednika u provedbu naređenih mjera pomaže i boljem razumijevanju rada veterinara te daje osnovu za učvršćivanje odnosa stranka – veterinar, na obostrano zadovoljstvo.

Dosadašnji rezultati provedbe programa po pitanju TBG i bruceloze

Postotak stada koja su ostvarila status službeno slobodnih od TBG u protekle tri godine dosegao je nivo od oko 94% za područje čitave Hrvatske, uz napomenu da je u pojedinim županijama taj postotak već sada blizu 99%.

Vrlo je slična situacija i po pitanju bruceloze goveda, obzirom da bolest u akcijama provedenim tijekom 2011. i 2012. godine niti jednom nije potvrđena, te se udio službeno slobodnih stada također kreće na nivou od preko 90%. Za dodjelu preostalih statusa ključna je provedba potrebnih dijagnostičkih mjera i potpun nadzor nad migracijama goveda (kako bi se ostvarili preduvjeti za dodjelu), odnosno puna suradnja posjednika, budući da je predviđene mjere potrebno dosljedno provesti u svim stadima koja su obuhvaćena programom.

Problem enzootske leukoze goveda (ELG) u Hrvatskoj ?

Posebno mjesto u priči o nacionalnim programima iskorjenjivanja bolesti i statusima stada svakako pripada programu suzbijanja ELG. Nakon zabilježenih 1.200 pozitivnih goveda u jesenskoj akciji 2011. godine, provedba programa u 2012. godini nije nastavljena. Razlozi za obustavu programa dijelom su financijske prirode, ali dobrim dijelom i u nerazumijevanju krajnjeg cilja provedbe naređenih mjera i nerealnih zahtjeva i pritisaka od strane dijela javnosti. Program je svakako potrebno nastaviti u što skorije vrijeme te ga sustavno provoditi do iskorjenjivanja bolesti, no za kvalitetan nastavak provedbe potrebno je prethodno osigurati razumijevanje svrhe programa i aktivno sudjelovanje i podršku samih uzgajivača goveda.

Za ostvarivanje statusa zemlje službeno slobodne od ELG ***u slučaju Hrvatske potrebno je od 7 do 10 godina sustavne provedbe naređenih mjera.*** Najveći broj zaraženih životinja bit će dakako uočen i izdvojen na početku programa,

u prvoj i drugoj godini provedbe mjera, a nakon toga **broj pozitivnih životinja značajno opada.**

ELG je moguće iskorijeniti, kao što su to učinile i mnoge druge europske zemlje, dapače krećući i sa znatno lošijih početnih pozicija. No za ostvarivanje te zahtjevne zadaće neophodna je konzistentna provedba predviđenih mjera, godinu za godinom, na teritoriju čitave zemlje. Jedini pristup koji može dovesti do konačnog cilja – ostvarivanja statusa Hrvatske kao zemlje službeno slobodne od ELG jest **kontinuirano testiranje i izlučivanje svih pozitivnih životinja iz uzgoja**, upućivanjem na klanje, sukladno zakonskim propisima.

Iako je udio pozitivnih stada u akciji 2011. godine iznosio svega 0.8%, obustavom programa nisu ostvareni uvjeti za dodjelu statusa, te u Hrvatskoj trenutno nemamo stada goveda sa statusom službeno slobodnih od ELG.

ELG – osnovni podaci o bolesti

ELG je kronična virusna zarazna bolest goveda, proširena u svjetskim razmjerima i zabilježena na svim naseljenim kontinentima. Bolest je u Hrvatskoj potvrđena krajem sedamdesetih godina prošlog stoljeća te je otada sporadično ali stalno prisutna. Uzročnik bolesti spada u retroviruse (jednako kao i uzročnik AIDS-a ili virus infektivne anemije kopitara - IAK), što nažalost znači i da bolest nije moguće liječiti, niti proizvesti cjepivo koje bi moglo spriječiti širenje uzročnika. Jedini način za uspješno suzbijanje bolesti jest što ranije otkrivanje zaraženih životinja i njihovo izlučivanje iz stada klanjem.

Bolest se pouzdano dokazuje isključivo laboratorijskom pretragom uzoraka krvi. ELG je prvenstveno značajna zbog velikih ekonomskih gubitaka, nastalih prilikom odbacivanja trupova s tumoroznim promjenama na liniji klanja, kao i zbog velikog smanjenja mliječnosti (i do 50%) i smanjene plodnosti u zaraženih životinja. Najveći problem u suzbijanju i iskorjenjivanju ove bolesti jest u činjenici da infekcija virusom ELG u velikom broju slučajeva protječe bez vidljivih kliničkih znakova. Ekonomske štete nastaju posredno, zbog smanjene mliječnosti, težeg koncipiranja zaraženih životinja i širenja bolesti u stadu.

ELG se može prenijeti kontaktom među životinjama, mlijekom i plodnim tekućinama, izmetom i mokraćom. Izvor zaraze posredno mogu biti i onečišćeni predmeti i okoliš bolesne životinje. Bolest se također može prenijeti s majke na potomstvo. Mogu ju prenijeti i insekti koji sišu krv (npr. obad). Važno je napomenuti da se bolest prenosi i nesterilnim priborom onečišćenim izlučevinama zaražene

životinje, a važnu ulogu u ovakvom prenošenju mogu imati veterinari i sami uzgajivači životinja.

Za razliku od tuberkuloze i bruceloze goveda, ELG nije zoonoza – **virus ELG nije patogen za čovjeka**. Štete koje bolest nanosi su isključivo ekonomske prirode i odnose se na zdravlje životinja. ELG nije javno-zdravstveni, nego prvenstveno gospodarski problem.

Smatra se da se u Hrvatskoj bolest pojavila na velikim mliječnim farmama na području Osječko-baranjske županije (uvozom zaraženih goveda). Dugo godina ELG je smatrana bolešću isključivo velikih farmi. U procesu rasformiranja i posljedične prodaje rasplodnih goveda s dijela velikih farmi u protekla dva desetljeća, ELG se počela pojavljivati i na manjim gospodarstvima, s tendencijom širenja na susjedna područja. Prema raspoloživim epidemiološkim podacima, poznato je da je u Hrvatskoj ELG prisutna u najvećoj mjeri na području Slavonije, posebice u Osječko-baranjskoj županiji, a osim toga i u dijelovima Sisačko-moslavačke županije. U ostalim županijama javlja se sporadično. Izvor širenja zaraze u takvim slučajevima gotovo u pravilu je nelegalan promet goveda.

Propisane mjere po pitanju suzbijanja ELG – prethodne godine

Prethodnih godina, dakle i prije provedbe mjera predviđenih programom u 2011. godini, ELG je u Hrvatskoj utvrđena u oko **0,5% - 1%** pretraženih goveda (pri obaveznim pretragama prije prometa goveda starijih od 12 mjeseci i daljnjem postupanju u pozitivnim stadima). Pozitivna goveda ne smiju biti stavljena u promet, nego se u skladu sa zakonskim propisima šalju na klanje, a dodatne mjere u cilju suzbijanja bolesti provode se i na **svim rasplodnim govedima u zaraženom gospodarstvu**.

Tablica 2. Pretrage na enzootsku leukozu goveda u Republici Hrvatskoj i broj pozitivnih goveda, u razdoblju od 2006. do 2011. godine

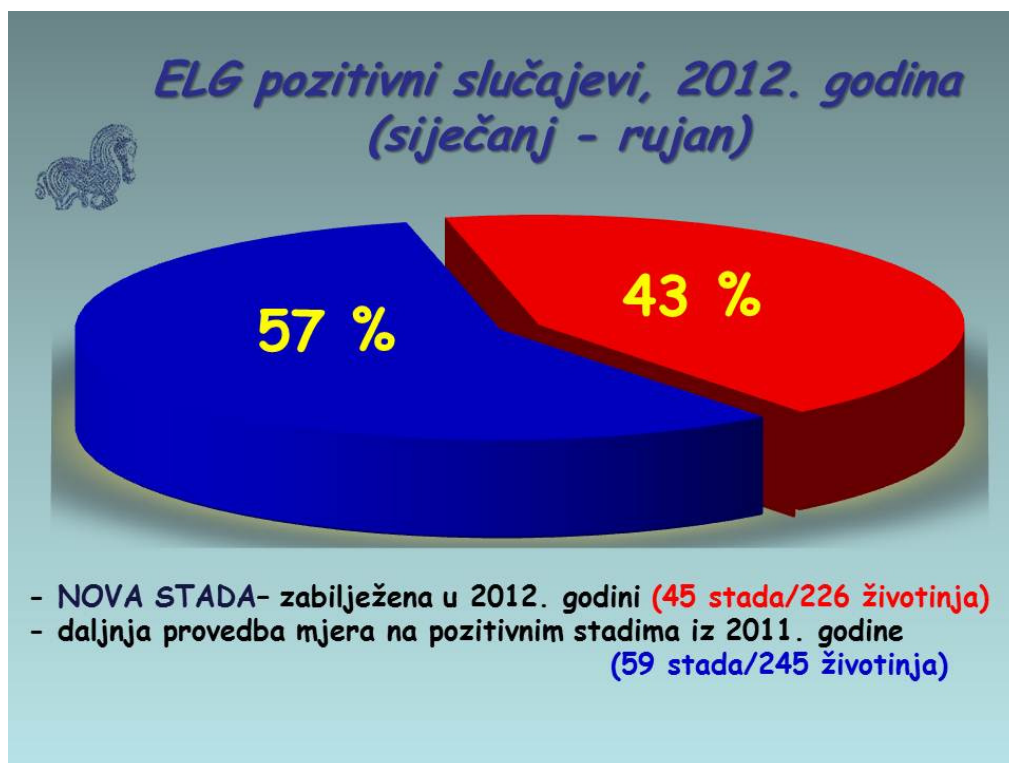
Godina	Broj pretraženih goveda	Pozitivna goveda
2006	33067	93
2007	76640	131
2008	42968	712
2009	57889	634
2010	26057	144
2011	235000	1257

ELG – stanje u 2012. godini

Budući da je tijekom 2011. godine u stadima sa deset i više mliječnih krava bilo provedeno samo uzimanje skupnih uzoraka mlijeka, a ne i uzimanje individualnih uzoraka krvi (predviđeno za proljeće 2012. godine), mjere provedene u 2011. godini nisu uspjele osigurati detekciju svih ELG pozitivnih gospodarstava. Program u 2012. godini nije nastavljen i suzbijanje bolesti zaustavljeno je u ključnom trenutku.

Na taj način, i u 2012. godini, uz daljnju, zakonski propisanu provedbu mjera na pozitivnim stadima, javljaju se i novi ELG pozitivni slučajevi (nova žarišta, odnosno nova gospodarstva), najčešće potvrđeni prilikom obvezne pretrage krvi prije stavljanja goveda u promet.

Do sredine rujna 2012. zabilježeno je ukupno 471 ELG pozitivno govedo, u ukupno 104 stada. Od tog broja, 245 pozitivnih životinja utvrđeno je prilikom provedbe daljnjih mjera u pozitivnim stadima iz prethodne godine, no posebno zabrinjava podatak da je ELG potvrđena i kod **226 goveda u čak 45 novih stada**, koja mahom nisu bila obuhvaćena uzimanjem uzoraka krvi u 2011. godini! Po nalazu samo jedne pozitivne životinje obavezna je pretraga krvi svih rasplodnih životinja u stadu starijih od 12 mjeseci, te upućivanje na klanje svih pozitivnih životinja, što potvrđuje da bolest nije moguće „sakriti pod tepih“ i da posao po pitanju suzbijanja ELG u Hrvatskoj ni izdaleka nije dovršen.

ELG – nastavak programa u 2013. godini ?

Imajući u vidu tešku ekonomsku situaciju, ali i dugoročne ciljeve kako po pitanju iskorjenjivanja bolesti tako i po pitanju mogućnosti ostvarivanja prometa živih goveda u zemlje članice EU te susjedne zemlje u regiji, Uprava veterinarstva – nadležno tijelo za provedbu programa suzbijanja i iskorjenjivanja zaraznih bolesti domaćih životinja - razmatra moguća rješenja po pitanju ELG programa u 2013. godini.

Iz tog razloga, sa svim argumentima za nastavak programa, kao i s načinom i procedurama postupanja s ELG pozitivnim govedima i pozitivnim stadima u cilju što ekonomičnije provedbe propisanih mjera, tijekom prosinca 2012. godine bit će upoznati predstavnici Udruga proizvođača u govedarstvu, kako bi se po ovom pitanju mogla pravovremeno donijeti zajednička odluka o provedbi mjera u 2013. godini. Na taj način i sami će proizvođači dobiti priliku za aktivnim sudjelovanjem u kreiranju programa iskorjenjivanja ELG, kao i za podjelom odgovornosti po pitanju eventualnih ograničenja u govedarskoj proizvodnji u budućnosti, ukoliko bude odlučeno da program iskorjenjivanja ELG u Hrvatskoj u ovom trenutku nema potrebe dalje provoditi.

Zaključak

Zdravstveni status Hrvatske po pitanju tuberkuloze i bruceloze goveda je vrlo povoljan, no potrebno ga je i službeno dokazati i potvrditi, daljnjom provedbom dijagnostičkih pretraga prema propisanim uvjetima. Cilj prve faze programa jest osigurati status službeno slobodnih stada, bar po pitanju TBG i bruceloze, svim uzgajivačima, kako bi program mogao preći u narednu fazu – proglašavanja pojedinih županija, te na koncu i čitave države, službeno slobodnima od navedenih bolesti. U slučaju bruceloze nije zabilježen niti jedan slučaj bolesti i praktički se potvrđuje da je zaista iskorijenjena u prehodnim desetljećima. Po pitanju TBG ostvareni su veliki pozitivni pomaci te se i program iskorjenjivanja tuberkuloze također odvija prema planu, bez većih odstupanja.

ELG je jedina od tri najznačajnije bolesti goveda koja je u nešto većoj (iako ne velikoj – zaraženo je manje od 1% ukunog broja stada u zemlji) mjeri pristuna u Hrvatskoj. Nažalost, uslijed brojnih drugih objektivnih poteškoća u govedarskoj proizvodnji, sam program je u početku provedbe dočekan s određenim nerazumijevanjem i negativnim predznakom, a početkom 2012. godine je i obustavljen.

Potrebno je uložiti maksimalan trud u edukaciju uzgajivača o smislu i krajnjim ciljevima programa iskorjenjivanja ELG, o dugoročnim prednostima koje provedba programa donosi, kao i o mogućim otežavajućim okolnostima za govedarsku proizvodnju u budućnosti ukoliko se od programa odustane. Rezultati pretraga u 2012. godini daju nam dodatne argumente za nastavak provedbe programa. Sustavna provedba potrebnih mjera jedini je učinkoviti način suzbijanja ove bolesti, a svako oklijevanje u sadašnjem trenutku može prouzročiti daleko veće troškove u budućnosti.

Uprava veterinarstva ministarstva poljoprivrede poziva predstavnike svih udruga uzgajivača goveda kao i svih tvrtki uključenih direktno ili indirektno u govedarsku proizvodnju na sastanak i javnu raspravu s ciljem donošenja zajedničke odluke o nastavku provedbe programa iskorjenjivanja ELG u 2013. godini.

U uvodnom dijelu sastanka sudionicima će osim argumentata za nastavak programa biti jasno predočeni i ostali važni detalji u provedbi programa:

- **način i opseg nadoknade šteta** posjednicima zaraženih goveda od strane Uprave veterinarstva, sukladno zakonskim propisima
- **provedba mjera na zaraženom stadu**, propisana "*Pravilnikom o suzbijanju i iskorjenjivanju ELG*" (Narodne novine, 30/2012)
- **ujednačenost/uniformnost u postupanju** od strane veterinarskih inspektora, uz obveznu suradnju posjednika goveda

Sve ideje i konstruktivni prijedlozi po pitanju provedbe (kao i argumentirani prijedlozi za obustavu) programa suzbijanja i iskorjenjivanja ELG bit će dobrodošli.